

माळरान : शिकारी पक्षी : संवर्धन

राघवेंद्र वंजारी

सोलापूर

मो. ९०२८७६९९८२

मोरघार

सोलापूर हा दख्खन पठारावरील उष्ण कटिबंधीय प्रदेशातील गवताळ व काटेरी झुडूपानी बनलेले जंगल आहे. या भागात छोटी-छोटी गवताने आच्छादलेली वने, पठार, दलदल व ओढ्यानी विखुरलेला आहे. वन्यजीव अशा वैविध्यपूर्ण भूखंडामध्ये वास्तव्य करणे पसंत करतात. आपल्याला पाहिल्या नजरेत हे भूक्षेत्र ओसाड दिसते, परंतु डोळस दृष्टीने पाहिल्यावर याची वास्तविकता आणि सजीवकता उमजून येईल. सोलापूर शहरालगतची माळराने खूप सुंदर आहेत. गावांच्या नावावरून त्यांना सहजच ओळखता येईल जसे, नान्नज, गंगेवाडी, बोसामणी, हिरज, कुंभारी इत्यादी. त्या माळरानावर मुंग्याची आणि वाळवीची वारुळे दिसतात. वारुळ हे गवताळ अधिवसाच्या स्थितीचे निर्देशक आहेत. कीटकांचे संपूर्ण कुळ आणि गाव त्या मातीच्या छताखाली असते. हि वारुळे अनेकदा साप व घोरपडीसाठी आश्रयस्थान बनतात. गारठ्या सकाळी आपल्या हद्दीचे वर्चस्व सांगायला तित्तर वारुळावर बसून जोरात बांग देतो तर उर्जा मिळविण्यासाठी घोरपड विकातून बाहेर येऊन उन्हात शेकत पडते.

हिवाळी ऋतूतील सकाळी काटगाव परिसरात पक्षीनिरीक्षण करत असताना एका उंच विजेच्या खांबावर दोन शिकारी पक्षी बसलेले दिसले. आमच्यापासून कमीत कमी अर्धा किलोमीटर तरी दूर होते म्हणून त्यांची नेमकी ओळख पटणे कठीण होत होते. जसजसा खांबाजवळ जाऊ तसे कळले कि हे मोरघार गरुड *Bonellis Eagle* आहेत. दोन पैकी एकाने हवेत भरारी घेतली. उंचीवरून गोल गिरक्या घेऊन जमिनेकडे आली. उजव्या बाजूच्या वारुळाच्या वरून मोरघार एक मोठा शिकार पायामध्ये पकडून जाताना दिसली. उडताना मात्र दिसयची पण ते समजत नव्हते की हे काय आहे? त्याच्या पायात शेपटीसारखे दिसत होत पण ओझ उचलून घेऊन उडालेले चित्र दिसले. परिसरात आवाज कमी होता परंतु हालचाल अधिक होती. पठाराच्या उतारावर पिवळसर खुरटे गवत होते. शिकारी प्राण्याला आपल्या मजबूत पंज्यात जखडून गरुड बांधावर आला. तेव्हा समोरचे चित्र अधिक स्पष्ट झाले, मोरघारीने एका घोरपडीला पकडले होते. गरुड उजवा पाय घोरपडीच्या मानेवर आणि डावा पाय त्याच्या पाठीवर ठेवून उभारला होता. मजबूत नखांनी पकडून एक पाय उचलून सोडल्यासारखे करायचा आणि दुसरा पाय धरल्यासारखा करायचा. दुर्बिणीमधून पाहिल्यावर समजले की घोरपड गरुडाच्या पायांमधून निसटण्यासाठी धडपड करत होती. घोरपड जेव्हा सुटायचा प्रयत्न करत होती तेव्हा ती आपल्या शेपटीचा वापर करायची. शेपूट सतत जोरजोराने हलवायची, झटके घायची. शेपटीच्या हालचालीने गरुडाची नजर विचलित होत होती. शेपटीकडे ध्यान देताच घोरपडीने गरुडाच्या पायाला जोरात चावा घेतला. दरम्यान पंज्याची पकड क्षणार्धासाठी सुटली. घोरपडीने त्याचा फायदा घेत सरसर गवतामध्ये धाव घेतली. बांधाच्या आड लपण्याचा प्रयत्न करू लागली. सहजासहजी शिकारीला जाऊ देईल तो कसला गरुड! तो पुन्हा तिच्या मागे लागला. गवतामध्ये दडून बसलेली घोरपड मान वर करून गरुडाच्या पायाला चावण्याचा प्रयत्न करत होती. गरुड हवेतून झपाटा मारण्याचे आणि घोरपड जमिनीवरून जबड्याने चावण्याचे शक्तीचे प्रयत्न करत होते. दोघांना चावणे महत्वाचे होते एकासाठी ते पोट भरत होते तर दुसऱ्यासाठी बचाव तंत्र. अशाप्रकारे तीन-चार निष्फळ प्रयत्न झाले. शेवटी घोरपडने आपली सुरक्षित सुटका करून घेतली. घोरपड वारुळात परतली. गरुड बांधावर बसून घोरपडीचे निर्गमन बघतच राहिला. त्याने काही वेळ वारुळाकडे टक लावून पाहिले दुसरा गरुड त्याच्या जवळ बांधावर आला. दोन्ही गरुडांनी नवीन शिकारीच्या शोधात पुन्हा आकाशात भरारी घेतली.

माळरान : शिकारी पक्षी : संवर्धन

स्पेनमध्ये झालेल्या एका अभ्यासानुसार समजते कि मोरघारीचे शेकडा २८ टक्के शिकारीचे प्रयत्न यशस्वी होतात. काही टक्केवारी दोन महत्त्वाच्या घटकावर अवलंबून आहे. शिकारी प्राणी आणि अधिवासाची रचना. शिकारीची गती, हवेत उडणे किंवा जमिनीवर धावणे इत्यादी महत्त्वाचे घटक ठरतात. त्याचबरोबर झुडुपांची घनता शिकारीच्या प्रयत्नावर परिणामकारक ठरते. अधिक झाडी असलेल्या भागात शिकारीचा ठाव घेणे शर्तीचे होते. सदर लेखात सोलापूरतील पठारावर नोंदविलेल्या घटनेत मोरघारीच्या दृष्टीने अधिवास योग्य ठरतो पण शिकार आकाराने मोठी, वजनदार आणि चपळ होती. गरुडाने हवेतून जमिनीवर हत्ता करून घोरपडीला पकडले तिच्या नरडीचा घोट घेण्यापूर्वीच तीचा चपळ स्वभाव शिकार्याच्या तावडीतून मुक्त होण्यास प्रबळ ठरला.

टीप - वरील सर्व छायाचित्रे © राहुल वंजारी यांनी टिपलेली आहेत.